

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

DYSLEXIE EN DYSCALCULIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS 2012

Utrecht, oktober 2012

VOORWOORD

Door de aanscherping van de slaag- en zakregeling in het voortgezet onderwijs is de vraag gerezen of leerlingen met dyscalculie en/of dyslexie voldoende ondersteuning krijgen tijdens hun schoolloopbaan. Dit als voorbereiding op het centraal examen, om zo een eerlijke kans te hebben op slagen. Dit onderzoek geeft antwoord op die vraag door op zestien scholen een aantal leerlingen te volgen in de zorg en ondersteuning die zij ontvangen (hebben).

Uit dit onderzoek blijkt dat de scholen beleid hebben geformuleerd voor hun ondersteuning aan dyslectische leerlingen en dat zij die begeleiding en ondersteuning ook bieden. Scholen doen dus wat zij beloven.

Wat echter opvalt is dat alle scholen hebben gekozen voor een tamelijk 'eenvoudig' zorgmodel waarin de zorg vooral buiten de klas wordt aangeboden. Scholen lijken niet te kiezen voor een model waarin zorg tot in de klas reikt en leraren een actieve rol spelen in het bieden van ondersteuning. Scholen laten hiermee een mogelijkheid liggen om leerlingen met dyslexie veel breder te ondersteunen.

Met dyscalculie hebben de bezochte scholen minder ervaring. Beleid op het gebied van dyscalculie is beperkt aanwezig en de al dan niet aanwezige begeleiding beperkt zich voornamelijk tot het toekennen van faciliteiten. Hier valt dus nog een wereld te winnen. Ik vertrouw erop dat het protocol voor dyscalculie dat eind 2012 verschijnt, de aandacht voor dyscalculie zal vergroten.

Ik zou dan ook niet alleen de scholen die in dit onderzoek zijn meegenomen, maar alle scholen in het voortgezet onderwijs met leerlingen met dyslexie, willen aansporen de aandacht die er is voor dyslexie meer diepgang te geven. En meer te investeren in de begeleiding van leerlingen met dyscalculie. De ambitie om leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie door goede ondersteuning een eerlijke kans te geven op slagen blijft onverminderd van kracht.

Utrecht, oktober 2012,

Drs. H.G.J. Steur, hoofdinspecteur voortgezet onderwijs

INHOUD

Samenvatting

1	Inleiding 6
1.1	Achtergrond 6
1.2	Doelstelling 7
1.3	Onderzoeksvragen 7
1.4	Leeswijzer 7
2	Opzet en uitvoering van het onderzoek 8
2.1	Selectie van scholen 8
2.2	Dataverzameling 8
2.3	Gegevensverwerking en –analyse 9
3	Resultaten 10
3.1	Dyslexiebeleid en aansluiting op het dyslexieprotocol 10
3.2	Uitvoering van het beleid: de zorg en begeleiding van leerlingen met dyslexie 15
3.3	Aansluiting tussen beleid en uitvoering van het beleid 21
3.4	Dyscalculie 21
4	Conclusie 23
	Colofon 28
	Bijlage(n)
I	Kenmerken en selectie van scholen 27

Samenvatting

Per 1 augustus 2011 is de slaag- en zakregeling in het voortgezet onderwijs aangescherpt. Naar aanleiding hiervan zijn bij de Tweede Kamer zorgen ontstaan over de kans op slagen voor leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie. Om te kunnen slagen is het belangrijk dat deze leerlingen voldoende ondersteund worden tijdens het centraal examen en tijdens hun schoolloopbaan. In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft de Inspectie van het Onderwijs in 2012 een diepteonderzoek op zestien scholen uitgevoerd naar het dyslexie- en dyscalculiebeleid op deze scholen en de uitvoering daarvan.

Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het beleid dat scholen in het voortgezet onderwijs hebben geformuleerd op het gebied van dyslexie en dyscalculie. Daarnaast is onderzocht in hoeverre het beleid aansluit bij de richtlijnen die het landelijke dyslexieprotocol voorschrijven. Het onderzoek heeft ook tot doel om aan te geven in hoeverre het geformuleerde beleid daadwerkelijk wordt uitgevoerd. De uitkomsten van dit onderzoek zijn indicatief voor het voortgezet onderwijs in Nederland. De resultaten kunnen niet gegeneraliseerd worden naar alle scholen in het voortgezet onderwijs; daarvoor is een grootschalig en representatief onderzoek nodig.

Uit de zestien schoolbezoeken blijkt dat alle scholen een beleid hebben geformuleerd rondom dyslexie. Dit beleid sluit in grote lijnen aan bij het landelijke dyslexieprotocol voor het voortgezet onderwijs. Opvallend is dat de onderzochte scholen zich beperken tot het bieden van incidentele en georganiseerde leerlingenzorg. Ze bieden geen geïntegreerde of ketenzorg aan.

De uitvoering van het beleid, oftewel de zorg en begeleiding, sluit grotendeels aan bij het dyslexieprotocol. Op het merendeel van de onderzochte scholen worden geen individuele begeleidingsplannen opgesteld voor leerlingen met dyslexie, waardoor er veelal geen maatwerk wordt geboden. Over het geheel genomen laten de resultaten zien dat de onderzochte scholen aandacht hebben voor dyslexie en dat ze proberen leerlingen met dyslexie voldoende begeleiding te bieden.

Op de bezochte scholen staan weinig tot geen leerlingen met een dyscalculieverklaring ingeschreven. De scholen hebben hierdoor nog maar beperkte ervaring met leerlingen met dyscalculie. Tien van de zestien scholen hebben geen beleid op het gebied van dyscalculie. De al dan niet aanwezige begeleiding beperkt zich voornamelijk tot het toekennen van faciliteiten.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Per 1 augustus 2011 is een aanscherping van de exameneisen voor het voortgezet onderwijs (vo) van kracht. Er zijn vier wijzigingen doorgevoerd (Examenblad, 2011):

1. Vanaf schooljaar 2011/2012 moeten alle leerlingen voldoen aan de eis dat het gemiddelde centraalexamencijfer onafgerond een 5,5 is.
2. Eveneens per schooljaar 2011/2012 geldt de maatregel dat ook voor leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg (bbl) van het vmbo het schoolexamen (SE) hetzelfde gewicht krijgt als het centraal examen (CE).
3. Daarnaast wordt vanaf schooljaar 2012/2013 de zogeheten kernvakkenregel ingevoerd in het havo en vwo. Dit betekent dat havo- en vwo-leerlingen niet meer dan één vijf (afgerond) bij de eindcijfers (gemiddelde van het SE en CE) van de vakken Nederlands, Engels en wiskunde mogen halen. Voor leerlingen in het vmbo geldt deze aanscherping niet.
4. Daarnaast wordt vanaf het examenjaar 2013/2014 een rekentoets als verplicht onderdeel van het eindexamen ingevoerd voor alle onderwijssoorten van het voortgezet onderwijs.

De genoemde wijzigingen hebben tot zorgen geleid bij de Tweede Kamer (Vaste Kamercommissie Onderwijs). Zij vreest dat het voor leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie moeilijk zal zijn om een voldoende te halen voor respectievelijk Nederlands, Engels of wiskunde. Een voorwaarde voor een eerlijke kans op slagen lijkt voor deze leerlingen in ieder geval te zijn dat zij ondersteund worden tijdens het schoolexamen en het centraal examen en dat zij goede begeleiding krijgen tijdens hun schoolloopbaan. De vraag is nu of scholen die begeleiding bieden. Om zicht te krijgen op de zorg en begeleiding die leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie krijgen, heeft het ministerie van OCW de Inspectie van het Onderwijs opdracht gegeven om een diepteonderzoek uit te voeren naar het dyslexie- en dyscalculiebeleid van scholen en de uitvoering daarvan.

De onderzoeksopdracht van het ministerie van OCW is door de inspectie vertaald naar twee deelonderzoeken, gericht op:

- de wijze waarop scholen leerlingen ondersteunen tijdens hun centraal examen;
- de wijze waarop scholen leerlingen ondersteunen tijdens hun gehele schoolloopbaan.

Het eerste deelonderzoek is in de zomer van 2011 uitgevoerd en heeft geresulteerd in het themarapport *Verkenkend onderzoek naar dyslexie en dyscalculie* (Inspectie van het Onderwijs, 2011). In dat onderzoek lag de focus op de dyslexieverklaring en de toekenning en het gebruik van hulpmiddelen tijdens het centraal examen.

Dit rapport gaat over het tweede deelonderzoek, dat betrekking heeft op het beleid van scholen op het gebied van dyslexie/dyscalculie en de uitvoering hiervan. De inspectie heeft gekeken in hoeverre het geformuleerde dyslexiebeleid aansluit bij het landelijke dyslexieprotocol voor het voortgezet onderwijs, het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (KPC groep, 2004). Het doel van het dyslexieprotocol is om 'scholen een werkwijze aan te bieden om te komen tot een op het schooltype

afgestemde en effectieve begeleiding van leerlingen met dyslexie in het voortgezet onderwijs'. Het protocol dient beschouwd te worden als een leidraad waarin aanbevelingen staan voor vo-scholen omtrent de zorg en begeleiding van leerlingen met dyslexie. Voor dyscalculie is een dergelijk protocol in ontwikkeling. De verwachting is dat dit protocol eind 2012 verschijnt.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het beleid dat scholen in het voortgezet onderwijs hebben geformuleerd op het gebied van dyslexie en dyscalculie. Daarnaast is onderzocht in hoeverre het beleid aansluit bij de richtlijnen die het dyslexieprotocol voorschrijft. Het onderzoek heeft ook tot doel om in kaart te brengen in hoeverre het geformuleerde beleid daadwerkelijk uitgevoerd wordt. Hiertoe is gebruikgemaakt van de zorggeschiedenissen van enkele leerlingen.

1.3 Onderzoeksvragen

Vanuit de doelstelling van dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

Beleid

1. In hoeverre hebben de onderzochte scholen een beleid opgesteld met betrekking tot dyslexie?
2. In hoeverre sluit het beleid dat de onderzochte scholen voeren met betrekking tot dyslexie aan bij het landelijke dyslexieprotocol?
3. In hoeverre hebben de onderzochte scholen een beleid opgesteld met betrekking tot dyscalculie?

Zorg en begeleiding

4. Welke zorg en begeleiding hebben leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie op de onderzochte scholen gekregen tijdens hun schoolloopbaan?

Aansluiting beleid en zorg en begeleiding

5. In hoeverre sluiten de zorg en begeleiding die leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie hebben gekregen aan bij het beleid dat de onderzochte scholen hieromtrent volgt?

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van dit rapport beschrijft de opzet en uitvoering van het onderzoek: hoe is de selectie van scholen tot stand gekomen, op welke wijze en met welke instrumenten zijn de gegevens verzameld en hoe zijn de data verwerkt? Hoofdstuk 3 gaat in op de resultaten op het gebied van het dyslexie- en dyscalculiebeleid op de onderzochte scholen en de uitvoering daarvan. Het laatste hoofdstuk bevat de conclusies: hier wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen.

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd op zestien vestigingen voor voortgezet onderwijs, verspreid over het hele land, en is daarmee een casestudy. De resultaten van het onderzoek zijn indicatief en kunnen niet gegeneraliseerd worden naar een landelijk beeld. Wel is het met dit type onderzoek mogelijk om diepgaand onderzoek te doen, waarbij veel informatie verzameld wordt.

2.1 Selectie van scholen

Bij de selectie van scholen is rekening gehouden met twee kenmerken: onderwijssoort en vestigingsgrootte. De verwachting is dat dit de meest relevante kenmerken zijn die van invloed kunnen zijn op het beleid van scholen op het gebied van dyslexie/dyscalculie en de uitvoering hiervan. Op basis van bovenstaande kenmerken zijn zestien casussen geselecteerd.

Uiteindelijk zijn drie vestigingen vmbo basis-/kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-bk), vijf vestigingen vmbo gemengde/theoretische leerweg (vmbo-gt), drie vestigingen havo en vijf vestigingen vwo onderzocht.

In bijlage I wordt de keuze van de kenmerken en de selectie van scholen uitvoeriger toegelicht.

2.2 Dataverzameling

Er zijn zestien scholen – per school één onderwijssoort – bezocht door een inspecteur voortgezet onderwijs.

Het schoolbezoek zag er als volgt uit:

- gesprek met de directie (en eventueel met zorgcoördinator of andere zorgfunctionaris) over het beleid dat de school voert op het gebied van dyslexie en dyscalculie;
- dossieranalyse van drie leerlingen uit het eindexamenjaar (of het jaar voor het eindexamen) die gediagnosticeerd zijn met dyslexie en/of dyscalculie en die relatief vroeg in hun schoolloopbaan (bijvoorbeeld op de basisschool of in de brugklas) een dyslexie- en/of dyscalculieverklaring hebben gekregen. De leerlingen zijn door de school geselecteerd;
- aansluitend op de dossieranalyse: een kort gesprek met de betreffende leerlingen om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van hun zorggeschiedenissen;
- aansluitend op de dossieranalyse: een kort gesprek met de zorgcoördinator of andere zorgfunctionarissen om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de zorggeschiedenissen;
- afsluitend gesprek met de directie/zorgcoördinator.

Ter voorbereiding op de schoolbezoeken is informatie bestudeerd over dyslexie en dyscalculie uit documenten, zoals de schoolgids, het schoolplan, het zorgplan en de schoolwebsite.

Op basis van de gesprekken met de directie en de zorgcoördinator kunnen de onderzoeksvragen 1, 2 en 3 worden beantwoord. Om de onderzoeksvragen 4 en 5 te kunnen beantwoorden, worden de uitkomsten gebruikt van de dossieranalyses en de

gesprekken die aanvullend daarop gevoerd zijn met zorgfunctionarissen (onder wie de zorgcoördinator) en de leerlingen.

2.3 Gegevensverwerking en –analyse

De gegevens afkomstig uit de bezoeken zijn kwalitatief verwerkt en geanalyseerd. Op basis van ieder schoolbezoek is aan de hand van een aantal vragen een samenvatting gemaakt waarin staat beschreven hoe het beleid van de school met betrekking tot dyslexie en dyscalculie is vormgegeven. Daarnaast is ook aangegeven op welke wijze leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie ondersteund worden (geverifieerd door de zorggeschiedenissen van leerlingen). De samenvatting is gemaakt op basis van de gesprekken en de dossieranalyse. Op basis van de samenvattingen is gekeken welke overeenkomsten en verschillen er tussen de scholen zijn in het dyslexie- en dyscalculiebeleid én de begeleiding die leerlingen tijdens hun schoolloopbaan hebben ontvangen. Daarnaast is gekeken of de onderwijssoort en de grootte van de vestiging hierin een rol spelen.

3 Resultaten

De resultaten van dit onderzoek worden in dit hoofdstuk beschreven aan de hand van de volgende onderwerpen:

- beleid en aansluiting van het beleid op het protocol;
- uitvoering van het beleid en aansluiting op het protocol;
- aansluiting tussen het beleid en de uitvoering.

Bovenstaande onderwerpen worden voor dyslexie in afzonderlijke paragrafen besproken. Voor dyscalculie worden de onderwerpen in één paragraaf besproken, omdat de beschikbare informatie voor dyscalculie op de zestien scholen gering is. De aansluiting van het beleid en de uitvoering op het protocol is voor dyscalculie niet mogelijk, omdat het protocol nog in ontwikkeling is.

Om een idee te krijgen van het aantal leerlingen met een dyslexie- of dyscalculieverklaring op de onderzochte scholen is aan de zestien scholen gevraagd om aan te geven hoeveel leerlingen met een verklaring aanwezig zijn op de vestiging. De percentages lopen uiteen van 4 tot 23 procent.

Op de onderzochte scholen is het aantal leerlingen met een dyscalculieverklaring gering. Op vijf van de onderzochte scholen zijn geen leerlingen met een dyscalculieverklaring aanwezig. Op de overige onderzochte scholen lopen de aantallen uiteen van één tot zeven leerlingen, wat neerkomt op minder dan 1 procent van alle leerlingen op de onderzochte scholen.

Voor de leesbaarheid van dit rapport wordt bij de bespreking van de resultaten gesproken over 'scholen' in plaats van 'vestigingen' of 'onderwijssoorten'.

3.1 Dyslexiebeleid en aansluiting op het dyslexieprotocol

In deze paragraaf worden de resultaten met betrekking tot het dyslexiebeleid beschreven; in paragraaf 3.2 staat de uitvoering van het beleid (op leerlingniveau) centraal.

Alle onderzochte scholen hebben aangegeven een dyslexiebeleid te voeren. Hieronder wordt het dyslexiebeleid van de scholen beschreven aan de hand van een aantal thema's die genoemd worden in het dyslexieprotocol. In iedere subparagraaf wordt eerst aangegeven wat het dyslexieprotocol daarover schrijft en vervolgens op welke manier de scholen daar invulling aan geven.

3.1.1 *Visie op dyslexie en de begeleiding van dyslectische leerlingen*

In het dyslexieprotocol worden scholen aangespoord om te werken vanuit een visie. Scholen wordt geadviseerd om een gemeenschappelijke visie op dyslexie en de begeleiding van dyslectische leerlingen vast te leggen. Deze visie kan vervolgens beschouwd worden als een leidraad bij het nemen van beleidsmaatregelen.

Zes van de zestien onderzochte scholen geven aan een visie op dyslexie hebben. Deze visies zijn niet alleen van toepassing op leerlingen met dyslexie, maar ze zijn vooral gericht op de begeleiding van alle leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Twee voorbeelden hiervan zijn:

'Leerlingen hebben recht het onderwijs te doorlopen op een manier die is aangepast aan hun mogelijkheden.'

'Onze school streeft ernaar om leerlingen zo snel mogelijk in het leertraject te plaatsen dat bij de mogelijkheden van de leerling past.'

Twee scholen hebben hun visie wel expliciet toegespitst op leerlingen met dyslexie. Hun visies luiden:

'Het streven is om leerlingen met dyslexie en dyscalculie op hun eigen niveau te laten functioneren, en daar alle tools en begeleiding bij te bieden. De leerlingen dienen zichzelf verantwoordelijk te voelen, en actief aan te geven welke ondersteuning ze nodig hebben.'

'De school wil leerlingen met dyslexie geen status aparte geven. Daarom zal de dyslexieondersteuning met name gericht zijn op het aanleren van compenserende strategieën en gerichte hulp in de klas, zonder meteen naar een hulpmiddel te grijpen'.

Kortom, niet alle zestien scholen hebben het protocol opgevolgd als het gaat om een visie op dyslexie. In de visieomschrijvingen zijn geen opmerkelijke verschillen gevonden tussen onderwijssoorten en vestigingsgroottes.

3.1.2 *Aanpassingen in het curriculum*

In het dyslexieprotocol wordt scholen geadviseerd om na te gaan welke problemen er in het curriculum en de bestaande leerlijnen zijn voor leerlingen met dyslexie. Zo kunnen scholen bij de aanschaf van methodes rekening houden met de leesproblemen van dyslectische leerlingen. Daarnaast kunnen ze nadenken over de aanschaf van softwareprogramma's en andere apparatuur die de belemmeringen van een dyslectische leerling (deels) wegnemen.

Op de vraag in hoeverre de scholen hun curriculum afstemmen op leerlingen met dyslexie wordt voornamelijk geantwoord dat dispensatie voor een tweede moderne vreemde taal tot de mogelijkheden behoort. Daarnaast geven de scholen aan dat ze diverse hulpmiddelen beschikbaar hebben voor deze groep leerlingen. Vaak genoemde hulpmiddelen zijn laptops met Kurzweil en Daisysoftware. Ook bieden de meeste scholen in hun eerste jaar remedial teaching aan, met name in het vmbo. In de aanschaf van onderwijsmethodes houden de scholen niet expliciet rekening met leerlingen met dyslexie. Wel bestaat de optie om luisterboeken of boeken voor de Daisypeler aan te vragen. Ook proberen de onderzochte scholen de lay-out en het lettertype van het lesmateriaal zodanig te kiezen dat het voor leerlingen met dyslexie duidelijk te lezen is.

Kort gezegd hebben alle onderzochte scholen nagedacht over de mogelijkheden om leerlingen met dyslexie ondersteuning te bieden met softwareprogramma's en laptops, zoals beschreven in het dyslexieprotocol. Ook bieden de scholen dispensatiemogelijkheden voor een tweede moderne taal. Echter, bij de aanschaf van onderwijsmethodes houden scholen (nog) niet expliciet rekening met de beperkingen van dyslectische leerlingen.

3.1.3 *Inbedding van het dyslexiebeleid in de zorgstructuur*

In het dyslexieprotocol wordt aangegeven dat het dyslexiebeleid op verschillende manieren kan worden ingebed in de gehele zorgstructuur van de school. Er worden

vier zorgmodellen beschreven, variërend van weinig inbedding (incidentele leerlingenzorg) tot volledige inbedding (ketenzorg). De vier zorgmodellen zijn:

- incidentele leerlingenzorg: ad-hocbegeleiding, buiten de klas, docenten worden alleen geïnformeerd;
- georganiseerde leerlingenzorg: volgens een zorgsysteem, gescheiden van onderwijs, zorgteam stelt begeleidingsplan op;
- geïntegreerde leerlingenzorg: integraal onderdeel van pedagogisch-didactisch handelen, docenten en zorgteam stellen gezamenlijk een begeleidingsplan op;
- ketenzorg: integraal onderdeel van pedagogisch-didactisch handelen, docenten en zorgteam stellen gezamenlijk een begeleidingsplan op, school werkt intensief samen met partners buiten de school/ buiten het onderwijs.

Hieronder wordt bij de bespreking van de bevindingen een onderscheid naar onderwijssoort gemaakt.

Vmbo

Op alle onderzochte vmbo-scholen kan het dyslexiebeleid getypeerd worden als een vorm van georganiseerde leerlingenzorg. Dit houdt in dat de leerlingenzorg omtrent dyslectische leerlingen georganiseerd is in een apart systeem naast het geboden onderwijs. Georganiseerde leerlingenzorg gaat daarmee een stap verder dan incidentele leerlingenzorg, die gekenmerkt wordt door een ad-hocaanpak en waarbij er geen sprake is van een georganiseerd systeem van leerlingenzorg.

De zorgstructuur van de onderzochte vmbo-scholen voldoet grotendeels aan de volgende kenmerken van georganiseerde leerlingenzorg zoals omschreven in het dyslexieprotocol:

- De zorg is preventief en curatief en georganiseerd volgens de zorgcyclus van signaleren, diagnosticeren en handelen.
- Er is aandacht voor specifieke taakgerichte begeleiding en het omgaan met dyslexie.
- De mentor of dyslexiecoach is aanspreekpunt voor de dyslectische leerlingen en niet een leidinggevende zoals bij incidentele leerlingenzorg.
- Er worden ondersteunende faciliteiten binnen de klas geboden.
- Er vindt remediëring buiten de klas plaats.

In het dyslexieprotocol wordt echter nog een kenmerk genoemd van georganiseerde leerlingenzorg, namelijk het opstellen van een begeleidingsplan door het zorgteam, waarbij de docenten worden betrokken bij de uitvoering. Het is voor scholen niet verplicht om een begeleidingsplan voor leerlingen met dyslexie op te stellen, maar vanuit het protocol wordt het wel geadviseerd.

De mate waarin begeleidingsplannen een onderdeel zijn van het dyslexiebeleid op de onderzochte vmbo-scholen is zeer verschillend. Op zes van de acht onderzochte vmbo-scholen wordt helemaal niet gewerkt met begeleidingsplannen, terwijl op de andere twee scholen slechts voor de 'ernstige' dyslexiegevallen en leerlingen met een meervoudige handicap een begeleidingsplan wordt opgesteld. Op geen van de onderzochte scholen is standaard in het beleid opgenomen dat voor iedere leerling met dyslexie een begeleidingsplan moet worden opgesteld.

Wel is het zo dat op twee van de onderzochte scholen de zorgstructuur zich in de onderbouw richting geïntegreerde leerlingenzorg beweegt. Op deze scholen is dus niet alleen de dyslexiecoach betrokken bij de zorg en begeleiding van leerlingen met

dyslexie, maar zijn ook de vakdocenten actief betrokken bij de begeleiding en stemmen zij hun lessen af op de behoeften van dyslectische leerlingen.

Havo/vwo

Op vier van de acht onderzochte havo- en vwo-scholen is het dyslexiebeleid ingebed in een georganiseerde zorgstructuur. Slecht op een van deze acht scholen worden begeleidingsplannen opgesteld voor leerlingen met dyslexie.

Op de vier scholen is een dyslexiecoach of een mentor het aanspreekpunt voor leerlingen met dyslexie. Het beleid van deze scholen lijkt op het beeld zoals hierboven voor de vmbo-scholen is geschetst.

Op de andere vier havo- en vwo-scholen is slechts sprake van incidentele leerlingenzorg. Op deze scholen is de dyslectische leerling zelf de belangenbehartiger en moet hij dus zelf aangeven aan welke zorg en begeleiding hij behoefte heeft.

Kortom, op de onderzochte vmbo's is meer sprake van inbedding van het dyslexiebeleid in de gehele zorgstructuur dan bij de meeste onderzochte havo/vwo-scholen. Echter, alleen de twee laagste niveaus van inbedding, incidentele en georganiseerde leerlingenzorg, zijn aangetroffen op de zestien onderzochte scholen. Op geen van de scholen is er sprake van geïntegreerde of ketenzorg. Verder valt op dat er op zeven van de zestien onderzochte scholen gewerkt wordt met begeleidingsplannen. Uit de bevindingen op het gebied van de zorgstructuur voor leerlingen met dyslexie blijkt dat de vestigingsgrootte niet voor noemenswaardige verschillen zorgt.

3.1.4 Professionalisering van docenten

In het dyslexieprotocol wordt scholen geadviseerd om in hun beleid ook aandacht te besteden aan de professionalisering van docenten met betrekking tot dyslexie om na te gaan welke kennis wel en niet aanwezig is op de school.

Op de onderzochte scholen blijkt dat de mogelijkheden voor docenten om zich te professionaliseren op het gebied van dyslexie erg uiteenlopen. Op vier (drie vmbo's en één vwo) van de zestien bezochte scholen wordt geen specifieke aandacht besteed aan scholing omtrent dyslexie, terwijl er op andere scholen wel aandacht voor is. De rode lijn is echter wel dat de professionalisering rondom dyslexie voornamelijk plaatsvindt in een sfeer van vrijblijvendheid.

De volgende professionaliseringsmogelijkheden zijn door de onderzochte scholen genoemd:

- informatieve presentatie tijdens een teamoverleg van de remedial teacher/dyslexiecoach aan de vakdocenten, waarin verteld wordt wat dyslexie inhoudt en op welke manier de vakdocenten in hun pedagogisch-didactisch handelen rekening kunnen houden met dyslectische leerlingen;
- collegiale visitatie tussen leraren en zorgfunctionarissen;
- de mogelijkheid om in te tekenen voor een cursus over dyslexie. Deze cursussen worden vanuit een samenwerkingsverband met andere scholen aangeboden. De cursus is vooral gericht op het signaleren van dyslexie en niet zozeer op het bevorderen van deskundigheid van vakdocenten;
- een vrijblijvende studiemiddag/workshop georganiseerd door de remedial teacher/dyslexiecoach voor geïnteresseerde docenten.

Samengevat: vier scholen hebben de aanbeveling uit het protocol om aandacht te besteden aan de professionalisering van docenten op het gebied van dyslexie (nog) niet opgevolgd. Op de overige scholen is er wel aandacht voor, maar de scholing is niet verplicht voor alle leraren en vindt dus vooral plaats op eigen initiatief van een docent. Er zijn op dit vlak geen grote verschillen gevonden op grond van onderwijssoort of vestigingsgrootte.

3.1.5 *Bovenschools beleid: rol van samenwerkingsverbanden*

In het dyslexieprotocol wordt aangegeven dat bovenschoolse factoren, waaronder het samenwerkingsverband op het niveau van de school, direct en op het niveau van de leerling indirect een rol spelen op het dyslexiebeleid en de uitvoering daarvan. Het protocol geeft aan dat in het ideale geval de school ook op het bovenschoolse niveau haar dyslexiebeleid heeft afgestemd.

Uit dit onderzoek blijkt dat niet alle onderzochte scholen hun dyslexiebeleid hebben afgestemd met andere scholen uit een samenwerkingsverband. Vier scholen hebben dit wel expliciet benoemd. De rol die het samenwerkingsverband heeft bij de zorg en begeleiding van leerlingen kan variëren. De samenwerking met het samenwerkingsverband op het gebied van dyslexie ziet er op de onderzochte scholen bijvoorbeeld als volgt uit:

- De dyslexiecoaches van de betrokken scholen wisselen informatie met elkaar uit.
- Het samenwerkingsverband heeft een onderzoeksbureau in dienst met orthopedagogen en een GZ-psycholoog, dat de signalering en diagnose van dyslexie op zich neemt voor alle betrokken scholen.
- Binnen het samenwerkingsverband is het beleid voor passend onderwijs opgezet. Leerlingen met 'ernstige' vormen van dyslexie kunnen dan tijdelijk extra ondersteuning krijgen op het orthopedagogisch en didactisch centrum (OPDC).

Nog niet alle scholen volgen dus het advies van het protocol op om hun dyslexiebeleid of de uitvoering daarvan aan te laten sluiten bij het bovenschoolse samenwerkingsverband.

3.1.6 *Beleidsevaluatie*

In het dyslexieprotocol wordt aangegeven dat het evalueren van het beleid en de uitvoering ervan van belang is voor de verdere ontwikkeling of vernieuwing van de zorg en begeleiding die aan leerlingen met dyslexie geboden wordt. Verder wordt aangegeven dat het voor de beleidsevaluatie van belang is om regelmatig na te gaan of het beleid de beoogde effecten heeft. Het protocol stelt dat in deze fase van de beleidscyclus de docenten een belangrijke spil zijn, omdat zij het beste zien welke uitwerkingen het beleid heeft.

Aan de onderzochte scholen is gevraagd in hoeverre ze hun dyslexiebeleid evalueren. Van de acht onderzochte vmbo-scholen blijken drie scholen hun beleid niet te evalueren. Bij de vijf scholen die wel aandacht besteden aan de beleidsevaluatie valt op dat slechts twee scholen de vakdocenten hierbij betrekken, via een dyslexiemonitor en een docentenscan. In deze evaluaties wordt aan docenten gevraagd aan te geven wat ze weten van dyslexie, op welke manier ze hun lessen hierop aanpassen en wat ze nog aan deskundigheidsbevordering nodig hebben. Op de andere onderzochte vmbo-scholen vindt de evaluatie plaats via leerlingen. De nadruk ligt dan voornamelijk op de tevredenheid van leerlingen over

de geboden hulpmiddelen, zoals het softwareprogramma Kurzweil. Op geen van de onderzochte vmbo-scholen wordt het beleid geëvalueerd aan de hand van leerresultaten van dyslectische leerlingen.

Op twee van de acht onderzochte havo- en vwo-scholen is aandacht voor de evaluatie van het dyslexiebeleid. Op deze scholen analyseert de remedial teacher de leerresultaten van leerlingen met dyslexie en rapporteert hierover aan het managementteam.

Kort gezegd besteden negen van de zestien onderzochte scholen (nog) geen aandacht aan de beleidsevaluatie met betrekking tot dyslexie. Opvallend is dat er meer aandacht is voor de beleidsevaluatie bij de onderzochte vmbo-scholen, dan bij de onderzochte havo- en vwo-scholen. Van de scholen die wel hun dyslexiebeleid evalueren, blijkt dat slechts twee scholen hierbij de vakdocenten betrekken, zoals het protocol voorschrijft. Er zijn op basis van vestigingsgrootte geen noemenswaardige verschillen gevonden in de beleidsevaluatie.

3.2 Uitvoering van het beleid: de zorg en begeleiding van leerlingen met dyslexie

In de voorgaande paragraaf is het beleid op schoolniveau en de aansluiting hiervan op het dyslexieprotocol aan bod gekomen. In deze paragraaf wordt de uitvoering van het dyslexiebeleid en de aansluiting hiervan op het protocol op leerlingniveau beschreven.

3.2.1 Signalering en diagnose

De signaleringsfase moet informatie opleveren over het niveau van spellen en/of lezen en over de hardnekkigheid van problemen. In het dyslexieprotocol worden drie momenten genoemd waarop leerlingen die mogelijk dyslectisch zijn kunnen worden gesignaleerd:

- a. bij aanmelding van de leerlingen voor het voortgezet onderwijs;
- b. na het afnemen van signaleringstoetsen;
- c. na een periode van gerichte observatie door docenten die aan de brugklas lesgeven.

Op (bijna) alle onderzochte scholen zijn het gebruik van gegevens uit het primair onderwijs en een algemene screening in het brugjaar de belangrijkste momenten waarop (een vermoeden van) dyslexie wordt gesignaleerd. Signalering door observatie in de les werd minder vaak gezien.

Ad a. Gegevens uit het primair onderwijs worden gebruikt om begeleiding te starten (bijvoorbeeld remedial teaching) of om te beoordelen of een signaleringstoets noodzakelijk is, bijvoorbeeld naar aanleiding van de resultaten op technisch lezen en spelling.

Ad b. Screening in het brugjaar verloopt doorgaans, op twaalf van de zestien onderzochte scholen, als volgt:

- Alle leerlingen worden in het eerste leerjaar getest op taal (lezen en dictee). Genoemde toetsen zijn: een dictee, stillezentoets, leestempotoets, vrije opdracht, muiswerk.

- Leerlingen met opvallende resultaten krijgen voor een beperkte periode begeleiding (bijvoorbeeld remedial teaching) of worden weer een keer intern getoetst en krijgen daarna een half jaar remedial teaching.
- Als er na remedial teaching/begeleiding duidelijke aanwijzingen zijn dat er (vrijwel) geen sprake is van verbetering, wordt in overleg met ouders bij een extern bureau een dyslexietest afgenomen. Het stellen van de diagnose dyslexie is voorbehouden aan psychodiagnostisch geschoolde deskundigen, bij voorkeur GZ-psychologen.

Ad c. Op twee van de onderzochte vwo-scholen vindt signalering voornamelijk plaats door docenten in de les (of door de zorgfunctionaris). Op beide scholen wordt daarna gekeken of het zinvol is om leerlingen extern te laten testen, eventueel na een 'voortest' die afgenomen wordt door de remedial teacher.

Op een van de onderzochte vmbo-bk-scholen werd opgemerkt dat relatief veel leerlingen al een dyslexieverklaring hebben vanuit het primair onderwijs (po), waardoor het zelden voorkomt dat de school zelf nog een dyslexieonderzoek uitvoert. Ook op een vmbo-gt-school worden leerlingen vanuit het samenwerkingsverband vanaf groep 3 (po) gescreend op dyslexie, zodat het gros van de dyslectische leerlingen het voortgezet onderwijs reeds binnenkomt met een verklaring. Alleen leerlingen van buiten het samenwerkingsverband worden getest als er een vermoeden is van dyslexie.

3.2.1.1

Kosten onderzoek

Het dyslexieprotocol geeft aan dat een school ervoor kan kiezen om de kosten voor onderzoek zelf te betalen (en ouders eventueel om een bijdrage te vragen) of ouders de kosten voor het onderzoek te laten betalen. Scholen zijn hierin vrij; vaste richtlijnen ontbreken.

De kosten van het externe dyslexieonderzoek liggen bij vier scholen geheel bij de ouders, bij vier scholen gedeeltelijk bij de ouders en op vijf scholen draagt de school de totale kosten. Van drie scholen is niet bekend wie de kosten dragen.

3.2.1.2

Diagnose: dyslexieverklaring en begeleidingsplan

In het dyslexieprotocol is aangegeven dat een uitkomst van onderzoek door een GZ-psycholoog kan resulteren in een dyslexieverklaring of, wanneer het onderzoek daarop gericht is, in een begeleidingsplan.

Op alle onderzochte scholen hebben alle leerlingen met dyslexie een dyslexieverklaring. Het onderliggende rapport is echter niet altijd beschikbaar. De dyslexieverklaring wordt in principe op (bijna) alle scholen gebruikt. De formuleringen in de verklaringen voor benodigde ondersteuning en handelingsuggesties zijn echter nogal verschillend per onderzoeksbureau. Veelvuldig is aangegeven dat de dyslexieverklaring zo algemeen is dat ze voor de school niet sturend is. Er wordt in de dyslexieverklaringen geen onderscheid gemaakt tussen lichte en zwaardere vormen van dyslexie. Er staat alleen een algemeen verhaal in en een verwijzing naar algemene mogelijke vormen van ondersteuning en toegestane hulpmiddelen; daarbij is geen sprake van maatwerk. Toch zijn er ook voorbeelden van verklaringen gevonden die concrete aanwijzingen en voorbeelden voor benodigde vormen van ondersteuning bevatten. Op grond van de dyslexieverklaring krijgt een leerling compenserende faciliteiten aangeboden, zoals extra tijd en vergroot lettertype.

Een aantal onderzochte scholen heeft slechte ervaringen met onderzoeksinstituten: die zouden ongefundeerde dyslexieverklaringen afgeven. Een van de scholen accepteert een dyslexieverklaring van een bepaald instituut daarom niet meer.

Op vrijwel geen van de onderzochte scholen wordt een begeleidingsplan opgesteld voor leerlingen met dyslexie. Het belangrijkste document waarin de begeleiding staat toegelicht is vaak de dyslexiekaart of -pas.

Wanneer er begeleidingsplannen aanwezig zijn, is dit niet standaard voor alle leerlingen met dyslexie. Zo zijn er op een van havo-scholen voor alle leerlingen die er slecht voorstaan in de onderbouw begeleidingsplannen beschikbaar, maar zijn er voor de bovenbouwleerlingen geen plannen aanwezig. Op twee van onderzochte vmbo-gt-scholen wordt zo nodig, voor een bepaalde periode, een begeleidingsplan opgesteld. Tussen de onderwijssoorten zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden.

Kortom, op alle onderzochte scholen is aandacht voor screening en signalering van leerlingen met dyslexie. In lijn met het protocol gebeurt dit bij aanmelding van de leerling in het voortgezet onderwijs en na het afnemen van signaleringstoetsen. Er is echter minder sprake van signalering door observatie van docenten. Na onderzoek door een GZ-psycholoog ontvangen leerlingen een dyslexieverklaring en/of begeleidingsplan. Op alle onderzochte scholen hebben leerlingen met de diagnose dyslexie een dyslexieverklaring. Het onderliggende rapport is echter niet altijd beschikbaar. Op grond van de dyslexieverklaring krijgt een leerling compenserende faciliteiten aangeboden, zoals extra tijd en vergroot lettertype. De dyslexieverklaring wordt over het algemeen niet gebruikt voor het opvolgen van adviezen over benodigde ondersteuning en handelingssuggesties. Hiervoor zijn de dyslexieverklaringen, uitzonderingen daargelaten, te algemeen en onvoldoende sturend.

Begeleidingsplannen voor leerlingen met dyslexie zijn op drie van de zestien onderzochte scholen aangetroffen; op de andere dertien scholen worden er geen begeleidingsplannen opgesteld voor leerlingen met dyslexie. Indien er wel een begeleidingsplan wordt opgesteld (dat is op drie van de zestien scholen) geldt dit voor een bepaalde periode of is het bedoeld voor leerlingen die er slecht voorstaan. Het belangrijkste document waarin de begeleiding staat toegelicht is vaak de dyslexiekaart of -pas.

3.2.2 *Begeleiding in de klas*

De begeleiding binnen de klas waar leerlingen met dyslexie bij gebaat zijn, kan volgens het dyslexieprotocol verdeeld worden in twee onderdelen:

- algemene en vakspecifieke begeleiding: afstemming van pedagogisch-didactisch handelen op de instructie- en begeleidingsbehoeften van de leerlingen;
- specifieke begeleiding: compensatie, ondersteunende apparatuur en dispensatie.

3.2.2.1 Afstemmen van pedagogisch-didactisch handelen

Over het algemeen wordt op de bezochte scholen in de reguliere lessen geen speciale begeleiding aangeboden voor dyslectici. Er wordt uitgegaan van de 'normale' didactische vaardigheden van leraren om te kunnen differentiëren tussen leerlingen. Genoemde mogelijkheden zijn dat leerlingen (extra) mondelinge instructie krijgen of kunnen aangeven dat ze niet (onvoorbereid) willen voorlezen in de klas. Wel geeft een aantal scholen aan dat de begeleiding in de klas afhankelijk is van de docent, ongeacht het beleid van de school. Niet alle docenten zijn namelijk

even bedreven in het afstemmen van de les op de behoeften van individuele leerlingen.

Eén vmbo-bk-school heeft sinds dit jaar een dyslexieklas (in leerjaar 1), zodat de lessen afgestemd kunnen worden op de leerlingen.

3.2.2.2 Compensatie, ondersteunende technologie en dispensatie

Compensatie en ondersteunende technologie

Op alle onderzochte scholen kunnen leerlingen in de klas, bij toetsen en examens gebruikmaken van compenserende faciliteiten. Deze faciliteiten staan veelal vermeld op een persoonlijke dyslexiekaart- of pas. In het dyslexieprotocol staat dat onder compenserende faciliteiten het volgende valt:

- a. maatregelen die door docenten worden gerealiseerd, zoals proefwerken in een groter lettertype en aangepaste beoordeling spelling;
- b. het gebruik van ondersteunende technologie.

Ad a. Compenserende maatregelen die vaak door scholen worden ingezet en die door docenten worden gerealiseerd zijn: vergroting schrift, rekening houden met spelfouten, gebruik van regelkaarten en antwoordmodellen, mogelijkheid tot kopiëren van aantekeningen, vragen en/of teksten voorgelezen krijgen, (extra) mondelinge beurten, leesbeurten voorbereiden, de leerstof van een vreemde moderne taal uitleggen in het Nederlands en een mondelinge in plaats van schriftelijke toets.

Op een aantal onderzochte scholen worden toetsen niet specifiek voor leerlingen met dyslexie vergroot, maar wordt standaard – voor alle leerlingen – een groter lettertype gebruikt bij toetsen. Bij een van de vmbo-gt-scholen valt het op dat docenten erg verschillend omspringen met het geven van extra tijd, wat fraude in de hand kan werken. Op twee van de bezochte scholen (vmbo-gt en havo) kan er tijdens toetsweken gebruik worden gemaakt van het dyslexielokaal, waar alle leerlingen van verschillende leerjaren zitten om hun toets te maken.

Ad b. Ondersteunende technologieën die veelvuldig werden genoemd zijn: gebruik laptop (lesmethode op de computer) en leessoftware zoals Daisyspeler, Sprint en Kurzweil.

Dispensatie

Dispensatie betekent dat een leerling vrijstelling krijgt om aan een bepaalde geldende eis te voldoen. Tijdens de schoolloopbaan gelden andere dispensatiemogelijkheden dan bij het centraal eindexamen. In artikel 55 van het eindexamenbesluit is opgenomen dat voor een dyslectische kandidaat de examencondities aangepast kunnen worden op grond van een rapport van een deskundige waarin is aangegeven welke maatregelen nodig zijn. De dispensatiemogelijkheden tijdens het centraal examen zijn:

- verlenging van de examentijd (maximaal dertig minuten);
- vergroting van de opgave ('groot schrift');
- auditieve ondersteuning;
- ICT-ondersteuning.

Er bestaat geen mogelijkheid om de correctienormen van het centraal examen aan te passen.

Tijdens de schoolloopbaan is het mogelijk om een vrijstelling te krijgen van een tweede moderne vreemde taal. Deze vrijstelling is opgenomen in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Zoals vermeld in het dyslexieprotocol kent de WVO voorschriften voor alle schoolsoorten en daarnaast regelingen voor specifieke schoolsoorten. In de onderbouw havo of vwo is geen mogelijkheid tot vrijstelling van Frans en/of Duits (KPC groep, 2004).

De school kan zelf nog andere vrijstellingen bepalen tijdens de schoolloopbaan, zoals vrijstelling van voorleesbeurten, spellingstoetsen en spellingsbeoordeling.

Op de onderzochte scholen is de meest genoemde dispensatie de vrijstelling van een moderne vreemde taal. Deze vrijstelling is op (bijna) alle scholen mogelijk. Wel lijken sommige scholen strenger in het toekennen van deze vrijstelling dan andere. Zo hebben enkele scholen expliciet in hun beleid opgenomen dat een dispensatie alleen mogelijk is in uitzonderlijke gevallen (onder strenge voorwaarden). Op één school is de vrijstelling alleen mogelijk wanneer dit is opgenomen in de dyslexieverklaring.

Andere dispensaties die een enkele keer werden genoemd zijn: minder boeken op de boekenlijst en geen klassikale leesbeurten.

Kortom, bij de begeleiding in de klas wordt uitgegaan van de 'normale' didactische vaardigheden van leraren om te kunnen differentiëren tussen leerlingen. Daarnaast kunnen leerlingen in de klas en bij toetsen en examens op alle onderzochte scholen gebruikmaken van verschillende compenserende faciliteiten. Eveneens zijn de wettelijke vrijstellingen van een moderne vreemde taal mogelijk. Daarbij lijken sommige scholen strenger in het toekennen van deze vrijstelling dan anderen. Al deze mogelijkheden van begeleiding binnen de klas worden in het dyslexieprotocol genoemd als maatregelen waar leerlingen met dyslexie bij gebaat zijn.

3.2.3 *Begeleiding buiten de klas en buiten school*

Volgens het dyslexieprotocol kan begeleiding buiten de klas, individueel of in groepjes, mogelijk een oplossing zijn wanneer de zorg binnen de klas (tijdelijk) aanvulling behoeft. Welke hulp binnen of buiten de klas gegeven wordt kan per school verschillen.

Op bijna alle bezochte scholen wordt op school buiten de lessen remedial teaching aangeboden. Op enkele scholen is remedial teaching alleen extern mogelijk. Tijdens remedial teaching kunnen leerlingen oefenen met examens, woordjes leren of specifieke opdrachten (leesvaardigheid, spelling, werkaanpak, werkhouding, begeleiding huiswerk).

De begeleiding buiten de klas verschilt wel erg tussen scholen, uiteenlopend van verplichte, in het rooster opgenomen remedial teaching in leerjaar 1 tot remedial teaching die alleen plaatsvindt op verzoek van de leerling. Enkele voorbeelden:

- Buiten de les wordt ondersteuning van een remedial teacher in groepjes aangeboden en oefenen de vmbo-bk-leerlingen met Sprint en Daisyspeler bij de orthopedagoog.
- Op een andere vmbo-bk-school krijgen leerlingen met dyslexie in leerjaar 1 twee uur per week remedial teaching. Deze uren vallen onder de reguliere lessentabel en worden afhankelijk van de behoeften van leerlingen ingevuld.
- Een van de havo-scholen geeft duidelijk aan dat remedial teaching op school (dat is op drie van de zestien scholen) kortdurend wordt aangeboden; voor langdurige remedial teaching wordt de leerling verwezen naar remedial teaching buiten de school.

- In leerjaar 1 is er op een van de vwo-scholen verplichte remedial teaching voor alle leerlingen met dyslexie. Vanaf leerjaar 2 is remedial teaching nog steeds mogelijk, maar is die afhankelijk van het eigen initiatief van de leerling. Er wordt geen specifieke hulp geboden bij het leren omgaan met de (technische) compenserende faciliteiten.

Andere vormen van begeleiding die buiten de klas wordt aangeboden zijn: op eigen initiatief extra uitleg door vakdocenten, met de dyslexiecoach oefenen met hulpmiddelen, extra steun van de mentor en gebruik van een andere methode. Daarnaast geven enkele havo- en vwo-scholen aan dat sommige leerlingen op eigen kosten gebruikmaken van huiswerkbegeleiding of remedial teaching buiten de school om.

Samengevat: op bijna alle bezochte scholen wordt op school buiten de lessen om remedial teaching aangeboden voor leerlingen met dyslexie, veelal verplicht in leerjaar 1 en op verzoek van de leerlingen in hogere leerjaren. Op enkele scholen is remedial teaching alleen extern, op eigen kosten, mogelijk.

3.2.4 *Contact met leerlingen en ouders over begeleiding*

Op een school zijn verschillende partijen betrokken bij de begeleiding van leerlingen met dyslexie. Om leerlingen met dyslexie voldoende te kunnen ondersteunen is goede samenwerking en communicatie belangrijk. Deze paragraaf gaat in op het contact met leerlingen en ouders.

Volgens het dyslexieprotocol is een van de voorwaarden voor succesvolle begeleiding het centraal stellen van de leerling. Zonder de inzet en motivatie van de leerling kan de begeleiding niet slagen. Daarnaast is de steun van betrokkenen, onder anderen ouders, noodzakelijk.

Scholen hebben op verschillende momenten contact met leerlingen en ouders:

- Op de helft van de bezochte scholen vindt een speciale ouderavond plaats voor ouders van en leerlingen met dyslexie. Tijdens deze voorlichtingsavond wordt toegelicht welke begeleidingsmogelijkheden er op de school zijn.
- Van een aantal scholen is bekend dat er een gesprek plaatsvindt met ouders om te bespreken of er verder getest gaat worden voor een dyslexieverklaring. Wanneer een leerling gebruikmaakt van bijvoorbeeld Kurzweil, een Daisyspeler, smartboard of reading pen wordt met een gebruikersovereenkomst de leen geformaliseerd.
- Op een aantal scholen wordt aan het begin van het schooljaar met leerlingen die over een verklaring beschikken in een gesprek (waarbij soms ook ouders aanwezig zijn) bepaald welke ondersteuning nodig is. Dit wordt vastgelegd op een dyslexiekaart.
- Op verschillende scholen vinden er (regelmatig) persoonlijke gesprekken plaats tussen remedial teacher of mentor en leerling. Op een van de vmbo-gt-scholen worden ouders voornamelijk schriftelijk geïnformeerd over deze gesprekken met de leerling. Op andere scholen vinden er ook gesprekken plaats tussen de remedial teacher/mentor en ouders over de vorm van begeleiding. Twee scholen geven aan dat de gesprekken met leerlingen en ouders over het algemeen informeel van aard zijn. Alleen bij leerlingen met ernstige dyslexieproblemen zijn de lijnen tussen ouders, leerlingen en school korter.

- Een van de vmbo-gt-scholen organiseert voor leerlingen met dyslexie een jaarlijkse lotgenotenbijeenkomst, met informatie over dyslexie, de begeleiding die mogelijk is en de verwachte bijdrage van de leerlingen zelf.

Kort gezegd worden leerlingen en ouders geïnformeerd tijdens informatieavonden en gesprekken met remedial teacher en/of mentor. Op een aantal scholen worden ouders voornamelijk schriftelijk op de hoogte gehouden.

3.3 Aansluiting tussen beleid en uitvoering van het beleid

Tijdens de schoolbezoeken heeft de inspectie met een aantal dyslectische leerlingen gesproken om te verifiëren in hoeverre het 'papieren' beleid op het gebied van dyslexie aansluit bij de begeleiding die deze leerlingen hebben gekregen. Op basis van het persoonlijk dossier van de leerlingen is een beeld geschetst van hun zorggeschiedenis. Dit beeld is aangevuld met informatie van de leerling zelf.

Uit de gesprekken met de leerlingen blijkt dat de leerlingen overwegend positief zijn. Over het geheel genomen kan geconcludeerd worden dat het beleid dat de onderzochte scholen pretenderen te voeren ook blijkt uit de zorggeschiedenis van de leerlingen. Een kanttekening hierbij is dat scholen die weinig 'beloven' in hun beleid, eenvoudiger hun beloftes kunnen nakomen. Het ligt bij deze scholen meer voor de hand dat het beleid en de begeleiding op elkaar aansluiten. Met name op enkele onderzochte havo- en vwo-scholen is het beleid minder uitgewerkt dan op de vmbo-scholen.

In sommige gevallen sluit de uitvoering van het beleid niet aan op het geformuleerde beleid:

- Op één vmbo-bk-school is een discrepantie tussen afspraken in het begeleidingsplan van een betreffende leerling en de praktijk. De afspraak is dat regelmatig voortgangsgesprekken met leerlingen gevoerd worden, om een vinger aan de pols te houden of de geboden ondersteuning voldoende is en of de geplande resultaten (goede cijfers) gehaald werden. De leerlingen geven aan niet regelmatig voortgangsgesprekken te hebben over dit onderwerp.
- Op een andere vmbo-bk-school is de leerlingenzorg ondermaats bevonden. In de vierde klas hebben leerlingen alleen gebruik kunnen maken van ondersteunende middelen. Er is geen verdere ondersteuning gegeven, terwijl de school dit wel in haar dyslexiebeleid had opgenomen;
- Op één vmbo-gt-school was er de afgelopen jaren een groot verloop bij zorgcoördinatoren en remedial teachers, wat de continuïteit van de zorg en begeleiding enigszins heeft aangetast.

3.4 Dyscalculie

In deze paragraaf wordt het beleid en de uitvoering van het beleid op het gebied van dyscalculie afzonderlijk beschreven. In de inleiding van dit hoofdstuk is al aangegeven dat het aantal en percentage leerlingen met een dyscalculieverklaring op de onderzochte scholen gering is. Het aantal leerlingen met een dyscalculieverklaring varieert op de onderzochte scholen van geen tot zeven leerlingen (minder dan 1 procent van alle leerlingen op een vestiging). Ondanks deze lage aantallen is gekeken of scholen een dyscalculiebeleid hebben en begeleiding (kunnen) bieden aan leerlingen met dyscalculie.

Tien van de zestien onderzochte scholen, verdeeld over alle onderwijssoorten, hebben geen beleid op het gebied van dyscalculie. Ze geven aan dat ze ermee bezig zijn of ze hebben besloten om de schoolbrede visie en het bijbehorende plan pas uit te werken na publicatie van het landelijk protocol dyscalculie, dat dit schooljaar wordt verwacht. Daarnaast zijn er vier scholen waarbij het dyscalculiebeleid gelijk is aan het dyslexiebeleid. Tot slot zijn er twee scholen die beperkt 'beleid' hebben geformuleerd. Dit beperkte beleid bestaat uit een A4 met uitgangspunten en een overzicht van de begeleiding en ondersteuning die mogelijk is in geval van dyscalculie. Dit beeld komt overeen met onderzoek van Sontag en Donker (2012), waarin naar voren komt dat 30 procent van de scholen beleid heeft geformuleerd op het gebied van leerlingen met dyscalculie en 70 procent (nog) geen beleid heeft. Wat betreft signalering geven slechts twee (vmbo's) van de zestien onderzochte scholen aan dat er in het eerste leerjaar bij alle leerlingen een rekentoets wordt afgenomen om leerlingen met (een vermoeden van) dyscalculie of rekenproblemen te signaleren.

Ondanks dat scholen weinig tot geen beleid hebben opgesteld op het gebied van dyscalculie en er nauwelijks sprake is van signalering, vindt er op alle scholen wel enige begeleiding plaats van leerlingen met dyscalculie. Deze begeleiding beperkt zich voornamelijk tot het bieden van faciliteiten tijdens de les (en soms bij toetsen). De geboden faciliteiten bestaan uit extra tijd, formule-/regelkaarten, gebruik van een rekenmachine en extra mondelinge uitleg. In 2012 heeft de Commissie Gelijke Behandeling geadviseerd dat een leerling met dyscalculie tijdens het centraal examen gebruik mag maken van een formulekaart bij de examens economie en wiskunde A. Dit advies is echter niet overgenomen door het College voor Examens. Op twee van de bezochte scholen (vmbo-gt en havo) is naast de geboden faciliteiten remedial teaching mogelijk. Op de ene is dit in leerjaar 1 opgenomen in het rooster en op de andere is dit alleen mogelijk op eigen initiatief van de leerling. Daarnaast is er een aantal scholen zonder leerlingen met een dyscalculieverklaring; die bieden dan ook geen begeleiding. Tussen de onderwijssoorten zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden.

4 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt op basis van de resultaten kort een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvragen die ten grondslag liggen aan deze rapportage. De conclusie is indicatief voor het landelijke beeld. De resultaten van de zestien schoolbezoeken kunnen niet gegeneraliseerd worden naar alle vo-scholen. Om dat te kunnen doen, is een grootschalig en representatief onderzoek nodig.

In het onderzoek zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden in het dyslexiebeleid en de begeleiding van dyslectische leerlingen tussen grote en kleine vestigingen. Slechts in een enkel geval zijn er verschillen gevonden die gerelateerd zijn aan de onderzochte onderwijsoort. Deze zullen hieronder worden aangegeven.

1. In hoeverre hebben de onderzochte scholen een beleid opgesteld met betrekking tot dyslexie?

Alle zestien onderzochte scholen hebben een beleid opgesteld op het gebied van dyslexie. De mate waarin het beleid is ingebed in de zorgstructuur verschilt. Op het merendeel van de onderzochte vmbo-scholen is er sprake van georganiseerde leerlingenzorg. Dit wil zeggen dat de zorg is georganiseerd in een apart systeem naast het reguliere onderwijs. Op deze scholen is de dyslexiecoach het aanspreekpunt voor leerlingen en krijgen de leerlingen in de onderbouw buiten de klas remediëringlessen aangeboden. Bij een aantal havo-/vwo-scholen is geconstateerd dat de zorg (nog) niet georganiseerd is in een apart systeem; op deze scholen is sprake van incidentele leerlingenzorg. Op deze scholen is geen dyslexiecoach aanwezig. De hogere niveaus van inbedding van het dyslexiebeleid in de zorgstructuur van een school, zoals geïntegreerde en ketenzorg, is op geen van de scholen volledig aangetroffen.

2. In hoeverre sluit het beleid dat de onderzochte scholen voeren met betrekking tot dyslexie aan bij het landelijke dyslexieprotocol?

In het protocol wordt scholen geadviseerd om een gemeenschappelijke visie op dyslexie en de begeleiding van dyslectische leerlingen vast te leggen en dit als uitgangspunt te nemen bij het nemen van beleidsmaatregelen. Op de onderzochte scholen is een expliciete visie op dyslexie veelal niet vastgelegd. De visie is meer gericht op de begeleiding van zorgleerlingen in het algemeen, dan specifiek op leerlingen met dyslexie.

Wat betreft de diagnose en signalering van leerlingen met dyslexie lijken scholen wel het protocol te volgen. De gebruikelijke opzet van toetsing en remediëring is aanwezig op de scholen.

In het protocol worden scholen aangespoord om hulp en ondersteuning te bieden aan leerlingen met behulp van een begeleidingsplan. Slechts zeven van de zestien onderzochte scholen stellen begeleidingsplannen op voor dyslectische leerlingen, waarbij vakdocenten niet of nauwelijks worden betrokken.

Een ander thema dat in het protocol aandacht krijgt, is de professionalisering van de leraren op het gebied van dyslexie. Uit de resultaten blijkt dat de meeste scholen (twaalf van de zestien) hier wel enige aandacht aan besteden, maar de scholing is veelal niet verplicht voor alle docenten.

Een laatste punt dat in het protocol wordt genoemd, maar waar iets minder dan de helft van de onderzochte scholen aandacht aan besteedt, is de evaluatie van het dyslexiebeleid. Op de onderzochte vmbo-scholen is daar meer aandacht voor dan op de havo- en vwo-scholen.

3. In hoeverre hebben de onderzochte scholen een beleid opgesteld op het gebied van dyscalculie?

Tien van de zestien onderzochte scholen hebben geen beleid geformuleerd op het gebied van dyscalculie. Een aantal scholen is er nog mee bezig of gaat pas beleid opstellen na publicatie van het landelijk protocol dyscalculie, dat eind 2012 zal verschijnen. Daarnaast geeft een aantal scholen aan dat het dyscalculiebeleid gelijk is aan het dyslexiebeleid. Ook zijn er enkele scholen die beperkt 'beleid' hebben geformuleerd. Dit beperkte beleid bestaat uit een A4 met uitgangspunten en mogelijke begeleiding op het gebied van dyscalculie.

4. Welke zorg en begeleiding hebben leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie gekregen tijdens hun schoolloopbaan op de onderzochte scholen?

Op de zestien onderzochte scholen blijkt dat leerlingen met dyslexie door zorgvuldige screening in de onderbouw gediagnosticeerd worden en een dyslexieverklaring ontvangen. De begeleiding die hierop volgt bestaat uit het toekennen van compenserende maatregelen en het bieden van remedial teaching. De begeleiding wordt niet zozeer geboden vanuit een begeleidingsplan, maar compenserende hulpmiddelen staan vermeld op een dyslexiekaart of –pas. Scholen maken bij het bieden van begeleiding geen onderscheid tussen de mate waarin de leerling dyslectisch is; voor iedere dyslectische leerling zijn dezelfde faciliteiten beschikbaar. Op sommige scholen is echter wel sprake van individuele remedial teaching in de onderbouw. Over het geheel genomen kan geconcludeerd worden dat er geen sprake is van maatwerk in de begeleiding van leerlingen met dyslexie.

5. In hoeverre sluiten de zorg en begeleiding die leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie hebben gekregen aan bij het beleid dat de onderzochte scholen hieromtrent volgen?

In grote lijnen kan geconcludeerd worden dat de zorggeschiedenissen van de dyslectische leerlingen op de onderzochte scholen overeenkomen met het beleid dat de scholen hebben geformuleerd. Daarbij dient de kanttekening geplaatst te worden dat met name op de onderzochte havo- en vwo-scholen het beleid globaal is uitgewerkt, wat het makkelijker maakt om te suggereren dat de uitvoering van het beleid aansluit bij het geformuleerde beleid. Wat betreft dyscalculie is het niet mogelijk om deze vraag te beantwoorden. De meeste scholen hebben namelijk nog geen beleid op het gebied van dyscalculie geformuleerd en/of er zijn geen leerlingen met een officiële dyscalculieverklaring ingeschreven op de school.

Reden tot zorg?

De aanleiding voor dit onderzoek was de aanscherping van de slaag- en zakregeling in het voortgezet onderwijs en de zorg die hierdoor is ontstaan bij de Tweede Kamer (Vaste Kamercommissie Onderwijs). De vraag was of leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie voldoende worden ondersteund tijdens hun schoolloopbaan om een eerlijke kans te hebben op slagen.

Uit de zestien schoolbezoeken is gebleken dat alle scholen een beleid hebben geformuleerd rondom dyslexie. Dit beleid sluit in grote lijnen aan bij het landelijke dyslexieprotocol voor het voortgezet onderwijs, maar de onderzochte scholen beperken zich tot het bieden van incidentele of georganiseerde leerlingenzorg, waarbij niet veel sprake is van maatwerk.

Uit de zorggeschiedenissen van de leerlingen blijkt dat de uitvoering van de zorg en begeleiding grotendeels aansluit bij het dyslexieprotocol. Deze bevindingen geven

aan dat de onderzochte scholen aandacht hebben voor dyslexie en dat ze proberen deze leerlingen voldoende begeleiding te bieden, wat vertaald kan worden naar een eerlijke kans op slagen.

Het beeld voor leerlingen met dyscalculie ziet er echter anders uit. De onderzochte scholen zijn nauwelijks voorbereid op leerlingen met een formele dyscalculieverklaring. Gedurende de periode van de schoolbezoeken waren er weinig tot geen leerlingen met een dyscalculieverklaring ingeschreven op de onderzochte scholen. De scholen hebben dus nog maar beperkte ervaring met leerlingen met dyscalculie. De al dan niet aanwezige begeleiding bestaat voornamelijk uit het toekennen van faciliteiten. De onderzochte scholen zijn niet geheel bekend met dyscalculie en weten niet zo goed welke zorg en begeleiding passend is voor deze leerlingen. De zorg van de Tweede Kamer over een eerlijke kans op slagen voor deze groep leerlingen zou daarom terecht kunnen zijn.

LITERATUUR

Examenblad (2011). *Aanscherping exameneisen in het voortgezet onderwijs*. Verkregen op 28-09-2012: www.examenblad.nl.

Inspectie van het Onderwijs (2011). *Verkendend onderzoek dyslexie en dyscalculie*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

KPC Groep (2004). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs: Deel 1 – Achtergronden, beleid en implementatie*. Den Bosch: KPC groep.

KPC Groep (2004). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs: Deel 2 – Signalering, diagnose en begeleiding*. Den Bosch: KPC groep.

Sontag, L. & Donker, M. (2012). *Dyslexie en dyscalculie in het voortgezet onderwijs. Herhaalde meting. Onderzoeksrapportage*. Den Bosch: KPC Groep in opdracht van het ministerie van OCW.

Bijlage I

Kenmerken en selectie van scholen

Bij de selectie van scholen is rekening gehouden met twee kenmerken, namelijk onderwijssoort en vestigingsgrootte. De verwachting is dat dit de meest relevante kenmerken zijn die van invloed kunnen zijn op het beleid dat scholen voeren op het gebied van dyslexie/dyscalculie en de uitvoering hiervan. Hieronder wordt de keuze voor deze kenmerken kort toegelicht en wordt nader ingegaan op de selectie van scholen.

Onderwijssoorten

Een veronderstelling is dat het beleid voor dyslexie en dyscalculie van vmbo-afdelingen verschilt van het beleid dat gevoerd wordt op havo- en vwo-afdelingen. Redenen hiervoor zijn bijvoorbeeld het onderwijsaanbod en de kernvakkenregel. Zo bevatten de beroepsgerichte leerwegen in het vmbo minder verplichte talige vakken dan in het havo of vwo. Verder zijn leerlingen in het vmbo niet verplicht om een voldoende eindcijfer te halen voor de vakken Nederlands, Engels en wiskunde, terwijl dit vanaf schooljaar 2012/2013 wel gaat gelden voor havo- en vwo-leerlingen. Bij de selectie van casussen zijn daarom zowel vmbo- als havo- en vwo-afdelingen betrokken.

Vestigingsgrootte

Mogelijk verschilt het dyslexie-/dyscalculiebeleid op een kleine vestiging van het beleid op een grotere vestiging. Zo zou het kunnen dat de zorg en begeleiding op een grotere vestiging 'professioneler' is georganiseerd dan op een kleinere vestiging. Hiermee wordt bedoeld dat de zorg en begeleiding meer gestructureerd is: een grotere vestiging heeft meer personele capaciteit om een aparte zorgcoördinator of dyslexiecoach aan te nemen dan een kleine vestiging waar deze functie niet een aparte baan vertegenwoordigt, maar een neventaak is van een docent. Om te achterhalen of dit vermoeden klopt, is vestigingsgrootte als variabele meegenomen in dit onderzoek.

Selectie

Op basis van de bovenstaande kenmerken zijn zestien casussen geselecteerd. Deze zijn gelijkmatig verdeeld over de kenmerken onderwijssoort en vestigingsgrootte.

Bij de uitvoering van het onderzoek is enigszins afgeweken van de voorgestelde selectie. Op een van de geselecteerde scholen bleek het niet mogelijk te zijn om op de afdeling vmbo basis-/kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-bk) in de gewenste periode het onderzoek uit te voeren. In plaats van deze vmbo-afdeling was het mogelijk een afdeling vmbo gemengde/theoretische leerweg (vmbo-gt) te bezoeken. Daarnaast is op een andere geselecteerde school besloten om het onderzoek uit te voeren op de vwo-afdeling in plaats van de havo-afdeling, omdat dit beter te combineren was met een ander onderzoek waarvoor de school al bezocht zou worden. Uiteindelijk zijn er drie vestigingen vmbo-bk, vijf vestigingen vmbo-gt, drie vestigingen havo en vijf vestigingen vwo onderzocht.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2012-27 | gratis
ISBN: 978-90-8503-298-4

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | oktober 2012